

New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries]. Riga.

2. *Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi osvity*. [Conceptual principles of secondary education reform].

3. *Kontsepsiya spetsializovanoyi osvity v seredniy shkoli*. [The concept of specialized education in high school].

4. Kremen, V. (2009). *Pro «Dytynotsentryzm», abo chomu osvita Ukrainy potrebuie strukturnykh zmin*. [About «Child-centeredness», or why education in Ukraine needs structural changes].

5. Podmazyn, S. (2000). *Lychnostno-oryentirovannoe obrazovanye: sotsyalno fylosofskoe yssledovanye*. [Personality-oriented education: socio-philosophical research].

6. *Pro osvitu: Zakon Ukrainy*. [About education: Law of Ukraine].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

АЛЕКСЕЄВА Світлана Володимирівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Наукові інтереси: дизайн-освіта, формування особистості фахівця креативних індустрій, дидактика сучасної школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ALEKSEYEVA Svitlana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Circle of scientific interests: design education, formation of the personality of a specialist in creative industries, didactics of a modern school.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2021 р.

УДК 373.5.091.33:7

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-14-18

ГОРБЕНКО Сергій Семенович –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2336-2616>
e-mail: ssgorbenko@gmail.com

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА УЧНІВ У ПРОЕКЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Оновлені цілі сучасної шкільної освіти вимагають демократизації і гуманізації освітнього процесу, становлення в учнів комунікативної, когнітивної та соціальної компетентностей. Виникає необхідність розробки та впровадження у шкільну практику таких підходів, які були б орієнтовані на формування конструктивних відносин між учасниками освітнього процесу на засадах взаєморозуміння, взаємоповаги, творчого співробітництва. Одним із таких шляхів є особистісно-орієнтований підхід, який розглядається нами як важлива психолого-педагогічна проблема організації навчання і виховання. В його реалізації неocenенну роль відіграє вчитель, педагогічна діяльність і мета якого спрямована на розвиток дитини, а не керівництво нею. Все це стосується і мистецько-освітнього процесу, де головним завданням є розвиток творчого потенціалу учнів, їхніх почуттів, посилення в них віри у свої художньо-естетичні здібності та можливості, виховання духовності. «Про духовну цінність можна говорити лише тоді, – наголошує І. Бех, – коли ставимо питання, заради чого здійснюється діяльність людини... Лише особистісно-орієнтована

освіта може досягти цієї мети» [1, с. 49].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наше бачення особистісно-орієнтованого мистецького навчання і виховання ґрунтується на досягненнях прогресивної психолого-педагогічної теорії (Г. Балл, Є. Барбіна, І. Бех, Є. Бондаревська, Н. Гузій, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кузнєцова, В. Моляко, Ю. Мальований, О. Норкіна, О. Отич, О. Пометун, В. Рибалко, С. Сисоєва, І. Якиманська та ін.), згідно з якою одним із центральних завдань у цій галузі є формування людини культури, що включає ціннісне відношення до художніх творів різних за стилем, жанром, характером і змістом, вдосконалення емоційної сфери особистості та її духовного самовдосконалення. До здобутків музично-педагогічної науки і практики слід віднести роботи вчених-педагогів що стосуються різних аспектів фахової підготовки сучасного вчителя музичного мистецтва до роботи з учнями закладів загальної середньої освіти (Є. Аронова, О. Гончарова, Н. Гумінська, О. Комаровська, В. Лабунець, О. Олексюк, Г. Падалка, Е. Печерська, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Черкасов та ін.). Сьогодні суспільству потрібен педагог, який ознайомлений з новими концепціями навчання і

виховання, володіє загальною, художньо-естетичною та професійною культурою, послідовним і об'єктивним педагогічним мисленням, вільним від стереотипів минулого. Він має будувати спільну музично-освітню діяльність з учнями на основі співпраці, взаємоповаги; розкривати та реалізовувати виховний потенціал музичного мистецтва, створювати реальні можливості для особистісної самореалізації кожного учня.

Мета статті – актуалізувати проблему особистісно-орієнтованої музичної освіти учнів закладів загальної середньої освіти та розкрити її принципи і педагогічні умови застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження. На зламі віків відбулася зміна парадигми педагогічної науки та виникла потреба в розробці гуманістичної моделі з усіх напрямків навчання і виховання, орієнтованої на вирішення проблем людини, підтримки її здібностей, намірів необхідних для життя, самореалізації та активної діяльності. На передній план ставиться особистість, як центральна постать художньо-педагогічного процесу, а не будь-що інше (традиції музичної культури, музичний твір, сім'я, здібності, середовище і та ін.). За цих обставин змінюється стиль діяльності вчителя в бік створення педагогічних умов які стимулювали б виявлення суб'єктності учня. Педагог повинен володіти діалоговим стилем спілкування з учнями, виховуючи в них рівноправні суб'єктні стосунки. Тобто, студент у стінах університету зобов'язаний навчитися: а) бачити людські риси і музичні здібності учня, зародки його естетичної позиції; б) включати життєвий досвід вихованця в його відношення із навколишнім світом та в процес сприйняття музичних творів; в) зосереджувати на учневі всю свою увагу, зміст музичних занять, набуті знання і навички; г) тримати у своєму полі зору весь діалог з учнями, щодо впливу на них прослуханого чи виконаного твору, мати свою чітку позицію, поважати думку кожної дитини. Звідси, важливим принципом особистісно орієнтованої музичної освіти учнів є принцип суб'єктності стосунків між учителем та учнями.

Другий принцип – інноваційності підготовки вчителя. Це має бути особистість, що постійно вдосконалюється і застосовує сучасні інноваційні форми, методи і прийоми роботи з учнями. Особливо це стосується реалізації способів особистісного спілкування з учнем, які постійно гуманізуються. Він враховує той факт, що істинне музичне навчання і виховання є цілісним процесом, де недоліки у особистісному розвитку важать

більше, ніж технологічні досягнення в освоєнні тих чи інших умінь і навичок.

Третій принцип особистісно-орієнтованого підходу в музичному навчанні і виховання є принцип креативності. Зміст освіти у сфері музичного мистецтва є не освоєння певної інформації, а виховання власного способу відношення як до твору, так і до навколишнього світу, до інших людей, до самого себе. При цьому слід врахувати технології самого педагогічного процесу. Особистісний спосіб відношення учня до музичного твору педагогом не передається і наочно не демонструється. Педагог створює для цього відповідні сприятливі умови. Дослідження психологів і педагогів свідчать, що для успішності розв'язання даної проблеми треба якомога раніше починати формування творчих здібностей учнів. А творчу особистість може виховати тільки творчий, самобутній педагог. Механізми розвитку творчої індивідуальності педагога-музиканта нами бачаться у кількох площинах:

- до навчання майбутніх педагогів пред'являються вимоги, що відповідають меті і завданням загальної музичної освіти сучасного учня. Вони зростають по мірі адаптації до них студентів, але щоразу рівень таких вимог відповідає зоні найближчого художньо-естетичного розвитку особистості дитини;

- ознайомлення студентів з технологічними системами, стилем діяльності провідних учителів музичного мистецтва, накопичення сучасних методичних розробок, діагностичних методик, посібників, інноваційних навчальних матеріалів є необхідною складовою їх підготовки. Кожному студентові слід надавати можливість вибору тих засобів навчання і виховання, методів і форм роботи, які відповідають його індивідуальним музичним здібностям та особливостям. Такий підхід дає їм змогу постійно вчитися, компенсувати свої слабкі сторони завдяки сильним музично-творчим якостям;

- особливу увагу слід звертати на стимулювання й активізацію фахового потенціалу, своєчасну допомогу, корекцію дій студента під час реалізації наміченої для нього викладачами індивідуальної виконавської, пізнавальної, методичної програм з тим, щоб забезпечити успіх його діяльності і якісно сформувати основні фахові вміння і навички для їх застосування саме в закладі загальної середньої освіти, бо учні цього потребують;

- цілеспрямоване залучення студентів до спілкування, спільної роботи з творчими педагогами-практиками, поширення цікавого,

передового досвіду професійної діяльності. В процесі такого особистісного спілкування відбувається «творче зарядження», з'являється об'єктивна здатність до оцінювання, власне бачення способів реалізації завдань, бажання творити самому, вибудовувати свій стиль практичної діяльності. Тому особливу увагу в підготовці фахівців слід приділяти такій організації навчання, яка постійно змушувала б студентів щось пропонувати, творити, вигадувати, фантазувати, виявляти ініціативу і та ін.;

– впровадження кредитно-модульної системи організації навчання і оцінювання знань студентів передбачає збільшення часу на самостійну роботу студентів, яка є складовою особистісно-орієнтованої технології.

Самостійна діяльність дає можливість включення до змісту навчальних предметів завдань для самостійного опрацювання двох типів:

а) на розвиток музично-творчих здібностей студентів;

б) на формування готовності студентів до розвитку музично-творчих здібностей учнів закладів загальної середньої освіти.

Отже, процес професійної підготовки вчителя музичного мистецтва на основі особистісного підходу вимагає формування в нього гуманістичної орієнтації. Це повинен бути вчитель, який здатний використовувати у своїй діяльності музично-педагогічні інновації, брати на себе відповідальність за художньо-естетичне становлення і розвиток особистості дитини, спрямовувати свою роботу на організацію ситуацій успіху, створення атмосфери суб'єкт-суб'єктних стосунків і поваги до кожного учня. Тому педагогічними умовами цього процесу з нашої точки зору мають бути:

– наявність мотивації, важливим джерелом якої є музичні потреби та інтереси дітей. Вчитель повинен знати погляди, смаки, рівень умінь своїх підопічних; бути здатним дати оцінку музичним явищам, створити умови для розвитку, поглиблення актуалізації і задоволення художніх потреб учнів. Адже найбільш повне їх виконання сприяє самореалізації особистості дитини. А. Маслоу визначає мотивацію як прагнення людини виявити себе в тому, до чого вона відчуває себе потенційно здібною (2). Це є генетичне бажання самореалізації у відповідності з природними здібностями до певних видів діяльності і наполегливість в оволодінні ними на творчому рівні. Така активна й стійка потреба перетворюється в прагнення, що реалізується в конкретні досягнення лише за умови постійного схвалення успіхів своїх

вихованців у засвоєнні основ музичного мистецтва, віри у їхні можливості.

– Використання ефективних форм, прийомів та методів музичного навчання та виховання. Застосування різноманітних методів у музично-освітній роботі сприяє її ефективності, в залежності від характеру і якості музичного сприймання учнів. Розрізняють такі форми осягнення сутності мистецтва як «буденне» і «художнє». У випадку «буденного» сприймання реципієнт, як правило, переживає емоції, спричинені побічними суб'єктивними міркуваннями, яким бракує розуміння вищого художнього змісту. Іноді людина, сприймаючи художні твори, журиться або радіє, залежно від тих життєвих ситуацій, про які вона згадує чи уявляє у цей час. Джерело цього емоційного стану, як правило, не усвідомлюється.

Для формування «художнього» сприймання потрібен досвід діалогічної взаємодії з мистецтвом, що навчає дитину розуміти художню мову твору, усвідомлювати його сутність. Значну роль у цьому, знову таки, має відігравати вчитель. На думку О. Рудницької, «художній» тип сприйняття характеризується «адекватним» розумінням авторського задуму, ідеалів краси та істини, здатністю до творчого спілкування з мистецтвом, володінням «програмою» декодування виразносемантичних значень художньої мови та орієнтацією на самоосмислення і корекцію власного «Я» [5, с. 118].

Щоб вільно виявляти свої враження від художніх творів дітям потрібні свобода і розкутість. Для цього вчитель має створити доброзичливе середовище, в якому учні відчували б, що до їхніх ідей, відповідей, запитань поставляться з повагою, якими б вони не були. Важливо дати дитині зрозуміти, що її думки поважають, розуміють, вони мають певну цінність. Це стимулюватиме її до певних самостійних дій, щодо оволодіння тим чи іншим твором музичного мистецтва.

– Опора на музичний досвід, набуті знання, вміння і навички учнів. Щоб поглиблювати знання про мистецтво, розвивати пізнавальні навички дітей вчитель повинен, перш за все, мати інформацію про музичний тезаурус вихованців. Адже найкраще засвоюються ті знання та вміння, які пов'язані із вже існуючим досвідом. Ні в якому разі не руйнувати і не піддавати сумніву те, що вже освоєно і набуто. Інакше виникає опір стосовно нового змісту інформації (теоретичної чи практичної). Слід звертатися до нових навчальних ситуацій і умов, як нагоди до впровадження інноваційних методів музичної діяльності, використовувати

технології, наближені до життєвого досвіду учасників виховного процесу (музично-дидактичні ігри, здоров'язберігаючі технології, дискусії, музикотерапевтичні прийоми тощо).

– Здатність учителя до креативності. Це багатогранне універсальне явище в науці розглядається як діяльність, що має продуктивний науково-перетворювальний характер, ознаку цінності, новизни, оригінальності; суспільну та особистісну значущість і гуманний зміст. Креативність розглядається нами як пошук учителем музики неординарних, нестандартних підходів, прийомів, методів та форм роботи по музичному навчанню і вихованню учнів, розкриттю їхніх потенційних музичних здібностей, мислення, уяви, фантазії. Це бажання вчителя реалізувати свої фахові індивідуальні можливості в обраній професії.

Коли йдеться про загальну мистецьку освіту учнів, ми, в першу чергу, спрямовуємо увагу на творчу індивідуальність педагога, особливості його мислення, які характеризуються:

– оригінальністю (здатність генерувати нестандартні ідеї вихованців);

– гнучкістю (уміння перебудуватися і відмовитися від шаблонних підходів до музичного навчання і виховання, комунікативних стосунків з учнями);

– точністю (доведення до завершення результатів музично-творчої, виконавської діяльності учнів);

– прогностичністю (здатність передбачати характер реалізації та хід розвитку запропонованих ідей за певних умов).

• Створення на уроці особистісно зорієнтованих ситуацій. Для успішного музичного навчання учнів у класі повинна бути створена атмосфера свободи учіння, активного спілкування і природного самовираження, взаєморозуміння, саморозвитку особистості, радості спільної праці. Такий тип педагогічних ситуацій характеризується як особистісно-зорієнтовані. Вони народжуються там, де вчитель стає однодумцем, другом дитини, бачить у ній людину, яка вступає у світ пізнання, творчості; де вчитель уміє відчути духовний світ учня, його бачення усього, що його оточує. Створення особистісно зорієнтованої ситуації на уроці музичного мистецтва – одна з основних умов прояву особистісних здібностей дитини. Педагог мусить володіти вмінням підкреслити цінність, неповторність індивідуальних досягнень учня, відзначити і підкреслити, хай і незначні, але позитивні зміни в його музичному розвитку. Такі дії спрямовані на створення ситуацій підтримки.

Вони полягають у цілеспрямованому, з боку вчителя, виборі комплексу зовнішніх умов, що сприяють отриманню тими, хто навчається, задоволення, прояву спектру позитивних емоцій, почуттів. Підтримка, успіх у музичній діяльності розглядається як мотив, стимул до саморозвитку, самовдосконалення.

• Створення між учителем і учнем фасилітуючих відносин. Будь-які цілі педагогічного процесу можуть бути справді гуманними, тобто такими, що слугують інтересам дитини, її зростанню як індивідуальності лише за умови, якщо вони допомагають дитині значною мірою самостійно, завдяки власним зусиллям стати особистістю, самореалізуватися. Втілення цієї гуманістичної мети у педагогічному процесі несумісне з авторитарністю. На думку К. Роджерса, основна відмінність між авторитарним і особистісно-орієнтованим навчанням полягає у зміні ставлення вчителя до учня, сутність якої полягає, насамперед, в індивідуальному підході до дитини й врахуванні її інтересів, як особистості [4]. Педагог повинен мати високий рівень емпатії, орієнтованість на співпрацю, конгруентність (співпадання) намірів та думок і та ін. Таким чином, він виступає у ролі фасилітатора. Для цього йому необхідні не тільки спеціальні знання в галузі музики та практичні навички, але й особистісні якості, які забезпечували б успішну реалізацію фасилітативної дії.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, застосування особистісно-орієнтованого підходу до загальної мистецької освіти дітей шкільного віку, з нашої точки зору, забезпечується наступними вихідними позиціями:

– особистість учня є унікальне явище, тому ця особистість достойна поваги, навіть якщо не є зразковою;

– музичний розвиток дитини є цілло мистецько-освітньої системи школи;

– в процесі мистецького навчання і виховання створюється максимально можлива атмосфера успішності вихованців і високий рівень підтримки їхніх досягнень;

– учень є активним і вільним суб'єктом освітнього процесу, а не пасивно та слухняно засвоюючим об'єктом навчання і виховання;

– дитину вчать не тому, що думати, а тому, як думати і мислити про мистецтво, музику зокрема;

– мистецько-освітні досягнення учня оцінюються не у порівнянні з іншими дітьми, а в динаміці тільки його особистих позитивних змін;

– вчитель сприймає мету мистецького

розвитку особистості як соціально і професійно значущу;

– методологічними поглядами вчителя є особистісно-орієнтована парадигма, логіка якої потребує будувати процес загальної мистецької освіти таким чином, щоб у центрі його знаходилась особистість учня.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Гуманістична модель виховання в межах теоретичного дискурсу / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. 2014. № 3(84). С. 46–54.
2. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. М., 1998. 298 с.
3. Науказ Д. А. Проблемы формирования профессиональной готовности учителя-музыканта XXI века / Д. А. Науказ // Музыка и время. 2003. №3. С. 21–24.
4. Роджерс К. К науке о личности // История зарубежной психологии / К. Роджерс / Под ред. И. Я. Гальперина. М., 1986. С. 156–172.
5. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька: Навчальний посібник / О. П. Рудницька. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2005. 360 с.

REFERENSES

1. Bech, I. D. (2014). *Humanistychna model' vykhovannya v ramkakh teoretychnoho dyskursu*. [Humanistic model of education within the theoretical discourse]. Kyiv.
2. Maslow, A. (1998). *Motyvatsiya ta osobystist'*. [Motivation and personality]. Moscow.3. Naukaz, D. A

(2003). *Problemy formuvannya profesiynoi hotovnosti vchytel'-muzykant XXI stolittya*. [Problems of formation of professional readiness teacher-musician of the XXI century]. Moscow.

4. Rogers, K. (1986). *Pro nauku pro osobystist'*. [On the science of personality]. Moscow.

5. Rudnytska, O. P. (2005). *Zahal'na ta khudozhnya pedahohika*. [General and artistic pedagogy]. Ternopil.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГОРБЕНКО Сергій Семенович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ ім. М. П. Драгоманова.

Наукові інтереси: гуманізація мистецько-освітнього процесу у закладах середньої та вищої школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GORBENKO Serhiy Semenovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theory and Methods of Music Education, Choral Singing and Conducting, Faculty of Arts named after Anatoliy Avdiyevsky National Pedagogical University named after MPDragomanova.

Circle of scientific interests: humanization of the artistic and educational process in secondary and higher education institutions.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2021 р.

УДК 378.4:7:37.013.3-027.31

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-195-18-22

КАРАСЬ Ганна Василівна –

доктор мистецтвознавства, професор,

професор кафедри методики музичного виховання та диригування

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-1440-7461>

e-mail: karasg@ukr.net

ВИКОРИСТАННЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ПОДХОДУ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Одним з актуальних завдань сучасної національної вищої школи є підготовка високоосвічених, конкурентноздатних фахівців. Сьогодні розвиток сучасної науки і освіти зміщуються в сторону полідисциплінарного, трансдисциплінарного і міждисциплінарного підходів, тому вивчення практичного застосування їх в початковому процесі закладів вищої освіти є актуальним завданням для дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принцип міждисциплінарності при створенні освітніх програм у закладах вищої освіти закладений у Всесвітній декларації ООН про вищу освіту для XXI

століття, яка була прийнята у 1998 році. У п'ятій статті декларації записано: «Необхідно заохочувати і зміцнювати новаторство, міждисциплінарність і трансдисциплінарність програм, переслідуючи довготермінову перспективу, орієнтовану на досягнення цілей і задоволення потреб у соціальній і культурній сферах» [3, стаття 5]. Стаття 65 (пункт 1) Закону України «Про вищу освіту» (2014) гласить: «Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність в закладах вищої освіти є невід'ємною складовою діяльності в освіті і проводиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. <...> Діяльність у сфері мистецтва є невід'ємною складовою освітньої